

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2021

Pavel Mazanec

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Odchod vojsk Varšavské smlouvy u území ČSSR
v letech 1989 až 1991**

Bakalářská práce

Autor práce: Pavel Mazanec

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: PhDr. ThMgr. Mgr. Karol Lovaš, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Pavel Mazanec

Bibliografický záznam

MAZANEC, Pavel. Odchod vojsk Varšavské smlouvy z území ČSSR v letech 1989 až 1991. 30 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. ThMgr. Mgr. Karol Lovaš, Ph.D.

Rozsah práce:

22 511 znaků včetně mezer

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je rozhlasový dokument a jeho zpracování. V teoretické části práce popisují hlavní vlastnosti rozhlasového dokumentu a zásady jeho tvorby. Dále se zde stručně věnují také historii tohoto žánru. V praktické části mé práce přikládám konkrétní mnou zpracovaný rozhlasový dokument na téma odchodu sovětských vojsk z Československa, který probíhal po sametové revoluci. Základním prvkem dokumentu v praktické části je především práce s rozhlasovým archivem a rozhovor s pamětníkem. Scénář praktické části práce je součástí přílohy.

Abstract

The topic of this bachelor thesis is a radio documentary and its processing. In the theoretical part I describe the main features of a radio documentary and the principles of its creation. Furthermore, in this part I also briefly deal with the history of the genre. In the practical part of my work, I enclose a specific radio documentary I prepared on the topic of the departure of Soviet troops from Czechoslovakia, which took place after the Velvet Revolution. The basic element of the documentary in the practical part is mainly working with the radio archive and an interview with a witness. The script of the practical part of the work is a part of the appendix.

Klíčová slova

Československá socialistická republika, rozhlas, rozhlasový dokument, Sovětský svaz, sametová revoluce, Varšavská smlouva

Keywords

Czechoslovak Socialist Republic, radio, radio documentary The Soviet Union, The Warsaw Pact, Velvet Revolution

Title

The departure of Warsaw Pact troops from the territory of ČSSR in years 1989 to 1991

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. ThMgr. Mgr. Karolu Lovašovi, Ph.D. za všechny jeho cenné rady, postřehy i motivaci k další práci. Další poděkování samozřejmě patří také Jozefu Mikloškovi, který byl ochotný poskytnout rozhovor k tématu a svůj pamětnický pohled na věc.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Rozhlasový dokument.....	10
2.1. Základní vymezení žánru.....	10
2.1.1. Rozhlasové pásmo.....	11
2.1.2. Rozhlasový feature.....	11
2.2. Historie rozhlasového dokumentu.....	11
3. Odchod vojsk Varšavské smlouvy.....	12
3.1. Okupace roku 1968.....	12
3.2. Počátek odsunu sovětských vojáků po sametové revoluci.....	13
3.3. Výsledek odsunu a jeho důsledky.....	14
4. Tvorba rozhlasového dokumentu.....	15
1.1. Výběr tématu.....	15
4.1. Metodologie pracovního postupu.....	15
5. Závěr.....	17
6. Summary.....	17
7. Zdroje.....	18
7.1. Použití literatura a odborné články.....	18
7.2. Použití diplomové práce.....	18
7.3. Použití internetové zdroje.....	18
7.4. Zvukové ukázky užití v praktické části bakalářské práce.....	19
8. Teze bakalářské práce.....	20
9. Seznam příloh.....	21

1. Úvod

V této bakalářské práci se zabývám tvorbou rozhlasového dokumentu. Hlavním výstupem je audionahrávka o 27 minutách, která je součástí praktické části bakalářské práce. Cílem tohoto dokumentu je srozumitelně a co možná nejvíce objektivně předat ucelený pohled na odsun sovětských vojáků z území Československa v letech 1989 až 1991 a historický kontext události.

Jako cílové médium jsem si stanovil Český rozhlas a tomu přizpůsobil také pracovní postup při tvorbě dokumentu.

Teoretická část mé bakalářské práce je rozdělena do několika kapitol. Nejprve se věnuji žánru rozhlasový dokument, kdy se snažím popsat základní vymezení žánru a zásad při tvorbě tohoto útvaru. Následně jsem nastínil stručnou historii tohoto žánru v Československém a následně Českém rozhlasu. V další kapitole teoretické části se věnuji odchodu vojsk Varšavské smlouvy. Popisuji zde události, které na základě archivních materiálů a příspěvků odborníků i pamětníků zobrazuje přiložený rozhlasový dokument. Čtvrtá kapitola se věnuje mému pracovnímu postupu, který jsem pro tvorbu praktické části zvolil. Snažím se zde popsat metodologii svého postupu a také zde vysvětluji důvody, proč jsem si dané téma vybral.

V poslední kapitole, tedy závěru, zhodnotím, zda jsem byl schopen naplnit cíle, které jsem si sám v tezi své bakalářské práce zadal a zda jsem byl schopen převyprávět události odsunu srozumitelně a pokud možno i zábavně, ale zároveň jsem dodržel základní postupy při tvorbě tohoto rozhlasového útvaru.

Na konci své bakalářské práce zároveň uvádím veškeré použité zdroje jak z teoretické, tak z praktické části práce.

Oproti tezi jsem byl nucen ve své práci vykonat určité změny, ty se většinou týkají její praktické části, respektive rozhlasového dokumentu samotného. V první řadě jsem i kvůli nepříznivé epidemiologické situaci ve spojení s novým typem koronaviru do dokumentu zahrnul pouze jednu vlastnoručně získanou výpověď pamětníka odsunu, pana Jozefa Miklošky, místopředsedy federální vlády v letech 1991 až 1992. Vzhledem k věku většiny z nich a nemožnosti cestovat v době, kdy jsem svou práci tvořil, jsem se rozhodl využít především výpovědi takovýchto pamětníků z jiných zdrojů. Využil jsem tedy archivní materiály rozhlasové i televizní, zároveň jsem u některých z nich čerpal z jejich vydaných pamětí. Jako příklad mohu uvést bývalého poslance a předsedu parlamentní komise pro dohled nad odsunem sovětských vojáků Michaela Kocába.

Další změnou oproti tezi je výsledná délka dokumentu. Výsledných 27 minut sice převyšuje stanovený dvacetiminutový odhad, rozhodl jsem se ale téma odsunu zpracovat i s přidaným historickým kontextem a různými zajímavými detaily doby i komentáři pamětníků a historiků. Jsem proto přesvědčen, že prodloužením výsledné stopáže kvalita díla pro posluchače vzrostla.

2. Rozhlasový dokument

V následující kapitole vysvětlím základní vymezení žánru rozhlasového dokumentu a zároveň se pokusím vysvětlit, proč jeho zařazení k ostatním rozhlasovým útvarům není jednoznačné a navzájem se s nimi v některých případech překrývá. Dále vysvětlím dvě formy rozhlasového dokumentu, jak je rozlišuje například Eva Ješutová, vedoucí Archivních a programových fondů Českého rozhlasu a spoluautorka knihy *99 významných tvůrců rozhlasového dokumentu*. Popíši také stručně historii rozhlasového dokumentu v Československém a následně v Českém rozhlase.

2.1. Základní vymezení žánru

V odborných publikacích věnujících se rozhlasovému dokumentu či rozhlasu jako médiu obecně se definice takového žánru různí. Obecně lze jistě říci, že hlavní funkcí rozhlasového dokumentu je především co možná nejvíce autentické zobrazení reality. Eva Ješutová, jedna z autorek publikace *Od mikrofonu k posluchačům*, která mapuje historii Českého a Československého rozhlasu, souhrně definuje pojetí žánru společnou charakteristikou, že rozhlasový dokument je dokladem doby a formou svědectví o jejích událostech, lidech a společenské atmosféře.¹ „Metoda dokumentu prostupuje všemi rozhlasovými zpravodajskými a publicistickými formami, včetně části tvorby umělecké,“ píše Ješutová.² Obdobně autor *Výběrového slovníčku termínů slovesné rozhlasové tvorby* Josef Maršík konstatuje, že dokument je zvukovou fotografií reality, ale obsahuje také subjektivní prvky.³ Právě mírou subjektivity a umělečnosti se mohou jednotlivé rozhlasové dokumenty velmi odlišovat. Publicistický dokument upřednostňuje informativní stránku díla, zatímco umělecký do popředí klade spíše estetický záměr a míra autentičnosti se tak může upozadovat.⁴

Ne zcela jednoznačně lze také rozhlasový dokument zasadit mezi ostatní rozhlasové žánry. Podle Josefa Maršíka netvoří teorie rozhlasových žánrů ucelený systém. Důvodem jsou otevřené žurnalistické principy tvorby samotného dokumentu, které se v průběhu času rychle mění, a na které tak rozhlasová teorie ani nemůže dostatečně rychle reagovat. Autoři proto často musí improvizovat a vytvářet vlastní definice a pravidla pro svou práci, protože jim teoretické zasazení jednotlivých žurnalistických žánrů není dostatečnou oporou. Maršík ve svém *Výběrovém slovníčku* proto dochází k východisku, že místo dogmaticky platných modelů by měly rozhlasové žánry být nahlíženy spíše jako pouze abstraktní předlohy. Na jejich základě pak mohou rozhlasoví tvůrci do jisté míry volně tvořit a zpracovávat témata tak, aby vzhledem k charakteru látky, dosáhli jimi stanoveného cíle.⁵ Žánr rozhlasového dokumentu lze dále rozrůznit podle jednotlivých forem, které se odlišují například svojí estetickou ambicí, způsobem zpracování i délkou stopáže.

2.1.1. Rozhlasové pásmo

Rozhlasové pásmo je podle *Encyklopedie praktické žurnalistiky* „svébytný žánr rozhlasové žurnalistiky ležící na pomezí rozhlasové publicistické a umělecké tvorby“.⁶ Autoři encyklopedie Doc. PhDr.

1 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

2 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

3 MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999. str. 33. ISBN 80-7184-013-0.

4 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

5 MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999. str. 33. ISBN 80-7184-013-0.

6⁵ OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan et al. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. Vydání. Praha: Libri, 2007. str. 43. ISBN 978-80-7277-266-7.

Barbora Osvaldová a Doc. PhDr. Jan Halada, CSc. popisují jako hlavní tvůrčí metodu montáž hudebních a slovesných částí s tematikou aktuálních společenských problémů do nového, dramaticky laděného celku, který má jednotný styl a kompozici.⁷ Eva Ješutová také upozorňuje na převážně tradiční vyprávěcí postupy pásma.⁸

2.1.2. Rozhlasový feature

V překladu z anglického jazyka znamená feature rys, znak prvek, něco výjimečného. Právě výjimečné a originální postupy vyprávění se feature snaží nacházet. „Pro feature je typické využívání kontrastu, ostrý střih, gradace, střídání slova s hudbou a zvukovými efekty, dialogu s monologem, výkladu s vyprávěním nebo reportážním opisem, autorského textu s citáty a úryvky z literatury,“ popisuje Ješutová základní znaky tohoto rozhlasového útvaru.⁹

Do značné míry tak stojí rozhlasové pásmo i rozhlasový feature na obdobných principech. Liší se od sebe ale především mírou námětového objevitelství a stupněm přetváření fakticity v tvar.¹⁰

2.2. Historie rozhlasového dokumentu

Eva Ješutová v knize *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů zasazuje* úplný počátek rozhlasového dokumentu do 20. a 30. let minulého století. Dokumentární postupy při tvorbě obsahu se zde uplatňovaly nejprve především v naukových a vzdělávacích pásmech. První zmínka o použití termínu rozhlasové pásmo je z roku 1938. Dochovaná nahrávka *Haló, vzhůru do Prahy!* je pozvánkou do hlavního města v době konání všesokolského sletu. Jde o simulace reportážských vstupů z nejrůznějších míst Prahy, které se snaží být autentické a zvukově pestré.¹¹

Po silném vzestupu dokumentární tvorby v 60. letech, kdy rozhlasové výstupy výrazně ovlivňuje rozvolnění politické reality v Československu a následné zrušení cenzury, přišlo ale pro rozhlasové pásmo a feature období normalizačního ústupu. „Tvorba dokumentů se omezila na nejrůznější historická výročí či „oslavy hrdinství práce“. Z vysílání až na nepatrné výjimky zmizel feature, jehož roli převzali takzvané hry faktu,“ popisuje Ješutová.¹²

Až po dvou dekádách v roce 1989 dokumentaristika v Československém a následně Českém rozhlase velmi výrazně zesílila. Programové řady se objevily na všech hlavních celoplošných stanicích tohoto veřejnoprávního média. V roce 1996 v Českém rozhlase dokonce vznikla Tvůrčí skupina publicistiky a dokumentu, ta i podle slov jejího předsedy Dana Moravce zvyšuje kvalitu produkce média.¹³ Velmi výrazně je dnes dokument také zastoupen na spíše alternativní stanici Český rozhlas Wave. Čeští dokumentaristé pravidelně bodují na prestižních mezinárodních rozhlasových festivalech, spolupracují s prestižními zahraničními médii a mají své zastoupení v Radio Features Group Evropské vysílací unie.¹⁴

7 OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan et al. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. Vydání. Praha: Libri, 2007. str. 44. ISBN 978-80-7277-266-7.

8 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

9 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

10 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

11 JANEČKOVÁ, Bronislava. *Dokument bez obrazu má své přednosti*. [online]. 2013. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.dokrevue.cz/clanky/dokument-bez-obrazu-ma-sveprednosti>

12 JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. str. 3. ISBN 987-80-87530-31-3.

13 MORAVEC, Dan. *Dan Moravec: Úroveň dokumentů v Českém rozhlase se neustále zvyšuje*. [online]. 2019. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: https://www.radiotv.cz/p_radio/dan-moravec-uroven-dokumentu-v-ceskem-rozhlase-se-neustale-zvysuje/

14 LAURENT, Marceau. *Členové expertní skupiny*. [online]. 2020. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.ebu.ch/groups/radio/features>

3. Odchod vojsk Varšavské smlouvy

V této kapitole stručně nastíním události odchodu sovětské armády z území Československa po roce 1989. Proto, aby byl jasnější historický kontext, rozhodl jsem se předsadit podkapitolu o okupaci Československa roku 1968.

3.1. Okupace roku 1968

Vojska Varšavské smlouvy dorazily do Československa v noci z 20. na 21. srpna 1968. Do země za jedinou noc přijelo 27 divizí s více než půl milionem ozbrojených vojáků. Kromě vojáků Sovětského svazu, kterých bylo mezi okupantskými silami početně nejvíce, se vojenské akce účastnili také muži z Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky. Hlavním důvodem vojenské intervence ze strany Sovětského svazu byla postupující reformace v Československu označovaná jako pražské jaro. V čele s premiérem a předsedou Ústředního výboru Komunistické strany Československa Alexandrem Dubčekem byla v zemi během roku 1968 zrušena cenzura a postupně nastolován proces demokratizace. Už nerealizovaná byla například i reforma plánovaného hospodářství.¹⁵

Historik Jan Rychlík ve své knize *Československo v období socialismu* popisuje, že čtyřčlenná skupina, která stojí za takzvaným zvacím dopisem sovětské armády do Československa, tedy Vasil Bil'ak, Drahomír Kolder, Emil Kolder a Oldřich Švestka, do značné míry chybně počítala s přívětivým vztahem československého obyvatelstva k Rusům. „Rozhodnutí o invazi padlo definitivně 18. srpna na schůzce v Moskvě. Plán předpokládal koordinaci se „zdravými silami“ v předsednictvu Ústředního výboru. Sovětské vedení také spoléhalo na tradiční české a slovenské rusofilství a ještě celkem živé vzpomínky na osvobození roku 1945, a proto se domnívalo, že obyvatelstvo sovětskou armádu přijme, když už ne s květinami v rukou, tak alespoň indiferentně. Všechno však nakonec dopadlo jinak.“¹⁶

Vojensky byla naopak okupace úspěšná. Během několika hodin se Sovětům podařilo obsadit všechny strategicky důležitá místa. S větším odporem se museli potýkat pouze v Praze, zejména u budovy Československého rozhlasu a jen v několika menších městech.¹⁷

Obsadit svou armádou západní hranici sovětského bloku Sovětský svaz plánoval již ale prakticky od konce 40. let, kdy své vojáky z našeho území stáhl. „Šlo o skutečnost, že z některých států se sovětské vojenské jednotky v průběhu čtyřicátých let stáhly. V Evropě to bylo Bulharsko, Československo, Dánsko a Norsko. Důvody stažení vojenského kontingentu z Bulharska v roce 1947 nejsou doposud známy. Stejně je to u stažení z Československa, zde však padá na váhu možnost recipročního odchodu sovětských vojsk na jedné a amerických vojsk na druhé straně. Faktem však je, že v těchto zemích měla Moskva své zájmy zabezpečeny jiným způsobem,“ popisuje ve své dizertační práci *Geopolitické aspekty sovětské agrese vůči Československu v roce 1968* PhDr. Jiří Fidler, Ph.D.¹⁸

3.2. Počátek odsunu sovětských vojáků po sametové revoluci

O návratu v té době už téměř výhradně sovětských vojáků z území Československa zpět do vlasti se v médiích i mezi politiky začalo mluvit ihned po listopadu 1989. Sovětský svaz v čele s Michailem Gorbačovem ale nebyl příliš stabilním partnerem a Československo bylo navíc na svazu surovinově závislé. Mělo tedy k vyjednávání pouze omezený prostor. To dokládá i Ing. Timur Kashapov, Ph.D. ve své dizertační práci *Vztahy Československa a Sovětského svazu v době úpadku a rozpadu Sovětské říše*. „Přechod k demokracii a tržní ekonomice neprobíhal v obou zemích souběžně. Sovětský

15 RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Praha: AlbatrosMedia, 2020. str. 237. ISBN 978-80-7601-334-6

16 RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Praha: AlbatrosMedia, 2020. str. 227. ISBN 978-80-7601-334-6

17 RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Praha: AlbatrosMedia, 2020. str. 229. ISBN 978-80-7601-334-6

18 FIDLER, Jiří. *Geopolitické aspekty sovětské agrese vůči Československu v roce 1968*. Praha: 2010. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo, Ph.D., s. 111

svaz v tomto procesu přirozeně zaostával za Československem. Sovětská vláda působící v podmínkách rozpadajícího se direktivně plánovaného systému odmítala návrhy na reformu vzájemných vztahů, například rozvoj přímých mezipodnikových vztahů,“ píše Kashapov.¹⁹ Jednání se sovětskou stranou byla proto často vleklá a Sovětský svaz byl v určitých svých podmínkách neústupný.²⁰

První jednání československé a sovětské komise proběhla už v prosinci 1989. Jedním z hlavních účastníků byl ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier, který byl ve své funkci teprve celých deset dní. Ruská strana navrhla průběh odchodu v několika etapách, s tím nakonec česká strana souhlasila a obě strany se dohodly na téměř dva roky trvajícím procesu odchodu.²¹

“Slavnostní podepsání Smlouvy mezi vládami ČSSR a SSSR o odchodu sovětských vojsk z území Československa proběhlo 26. února 1990 v moskevském Kremlu. Za Československo ji podepsal federální ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier a za Sovětský svaz ministr zahraničních věcí SSSR Eduard Ševarnadze. Podpisu přihlíželi také představitelé obou zemí Václav Havel a Michail Gorbačov. Smlouva předpokládala celkem tři etapy stahování osob a vojenské techniky Střední skupiny vojsk z území Československa. 1. etapa (26. 2. 1990 - 31. 5. 1990) počítala s odsunem 25 800 osob, během 2. etapy (1. 6. 1990 - 31. 12. 1990) mělo naše území opustit dalších 18 300 vojáků a zbytek 29 400 vojáků měl následovat ve 3. etapě (1. 1. 1991 - 30. 6. 1991),“ popisuje Mgr. Martin Hakauf pro Informační centrum vlády.²² Po podpisu dohody se při Federálním shromáždění utvořila Komise pro dohled nad odchodem sovětských vojsk. Jejím předsedou se stal v této věci velmi aktivní poslanec Michael Kocáb. Jedním z prvních míst, kde odchod vojáků začal, byla i jedna z největších základen v Československu - ta v Milovicích.²³

První dvě etapy odsunu byly sice obě ukončeny v řádném termínu, nevyhnuly se jim však komplikace a nečekané události. Kocáb například ve své knize *Vabank* popisuje kromě mnoha nalezišť zdevastované přírody také objev jaderných zbraní na našem území. Jejich přítomnost byla ze sovětské strany utajovaná a nakonec byly tyto zbraně i podle Kocába odvezeny z našeho území přednostně.²⁴

Také třetí etapa odsunu sovětských vojáků probíhala dle stanoveného harmonogramu a celý proces tak skončil o několik dní dříve, než se předpokládalo. Poslední transport se sovětskými vojáky byl vypraven 19. června 1991 z Milovic a za dva dny pak v Čierné nad Tisou překročil československou hranici. Na našem území tak zbyl už jen jeden jediný představitel sovětské armády – tehdejší velitel Střední skupiny vojsk generálplukovník Eduard Vorobjov. Ten se 24. června zúčastnil koncertu na oslavu ukončení okupace, při němž jako hlavní kapela vystoupil Pražský výběr v čele právě s Michaelem Kocábem.²⁵ Následující den zmocněnci obou vlád podepsali Protokol o ukončení odchodu sovětských vojsk z území Československé federativní republiky a k 30. červnu 1991 tak i formálně definitivně skončil „dočasný“ pobyt okupantů na území Československa.²⁶

---

19 KASHAPOV, Timur. *Vztahy Československa a Sovětského svazu v době úpadku a rozpadu Sovětské říše*. Praha: 2019. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Ivan Jakubec, Csc., s. 138

20 KOCÁB, Michael. *Vabank 1989-1991 Sametová revoluce, Odsun sovětských vojsk*. Praha: Univerzum, 2019. str. 448. ISBN 978-80-7617-844-1.

21 HAKAUF, Martin. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa* [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

22 HAKAUF, Martin. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa* [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

23 HAKAUF, Martin. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa* [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

24 KOCÁB, Michael. *Vabank 1989-1991 Sametová revoluce, Odsun sovětských vojsk*. Praha: Univerzum, 2019. str. 445. ISBN 978-80-7617-844-1.

25 KOCÁB, Michael. *Vabank 1989-1991 Sametová revoluce, Odsun sovětských vojsk*. Praha: Univerzum, 2019. str. 516. ISBN 978-80-7617-844-1.

26 HAKAUF, Martin. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa* [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

Martin Hakauf pro Informační centrum vlády upozorňuje také na objem a logistickou náročnost celého procesu. „Celkem území ČSFR k 30. červnu 1991 v 925 transportech opustilo 73 500 vojáků a 39 000 jejich rodinných příslušníků, 1 220 tanků, 2 500 bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, 105 letadel, 175 vrtulníků a 95 000 tun munice,“ popisuje Hakauf.²⁷

3.3. Výsledek odsunu a jeho důsledky

Sovětský svaz či později Ruská federace uznalo vojenskou intervenci jako chybu, ruský prezident Boris Jelcin například v roce 1992 při státní návštěvě Prahy označil rok 1968 za „černou minulost, k jejímuž překonání chce přispět“.²⁸ Následující den, 14. května 1992 dokonce Jelcin podepsal společnou deklaraci o spolupráci a prohlásil intervenci vojsk Varšavské smlouvy za protiprávní. Přesto ale na jakékoli ekonomické vyrovnání ze strany Sovětského svazu či Ruska nikdy nedošlo.²⁹

Po Sovětech často zůstávala zničená a znečištěná krajina, rozpadlé a zdecimované budovy nebo opuštěné sklady vybuchlé munice. Odhadované škody jsou podle Michaela Kocába zhruba okolo pěti miliard korun. Ty ale Československo nikdy nevidělo. Sovětskému svazu naopak v roce 1993 zaplatilo 500 milionů jako příspěvek na montované domy pro navrátilí sovětské vojáky. Sám Kocáb majetkové vypořádání přirovnává k odvrácené tváři celého odsunu. Jednání o vypořádání přitom probíhala téměř dva roky a výsledná dohoda byla nakonec podepsána až 1. května 1992, tedy po ukončení procesu samotného odsunu.³⁰

Pro organizaci zhodnotil výslednou dohodu Paměť národa Luboš Dobrovský, tehdejší mluvčí ministerstva zahraničních věcí. „Nakonec jsme se dopracovali toho, že oni nebudou chtít nic od nás a my nic od nich. Protože se to stejně nedalo spočítat. Ty náklady na likvidaci škod, které oni tady způsobili, byly neuvěřitelné – ale nedalo se to dohodnout,“ popsal Dobrovský pro Paměť národa.³¹

4. Tvorba rozhlasového dokumentu

V této části své práce přiblížím proces tvorby své bakalářské práce, a to hlavně její praktické části. Krátce nastíním, jak jsem si dané téma vybral a jak jsem metodologicky postupoval při tvorbě rozhlasového dokumentu.

1.1. Výběr tématu

Velkou výhodou studia žurnalistiky na Fakultě sociálních věd je podle mého názoru určitě i možnost tvorby praktické bakalářské práce. Z možného výběru je rozhlas a práce se zvukem mým dlouhodobějším zájmem a jsem rád, že mám tu možnost se v rámci svého studia o tvorbě takového rozhlasového dokumentu dozvědět více a sám se o něj i pokusit.

Důvodem, proč jsem si vybral ke zpracování v rozhlasovém dokumentu téma historické, je především má záliba v dějepisných a historických tématech. Téma odsunu sovětských vojáků podle mě v dnešní době ještě není úplně detailně historicky popsáno a i proto jsem chtěl touto prací do celé

---

27 HAKAUF, Martin. 20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

28 PECKA, Jindřich. *Odsun sovětských vojsk*. Praha: AV - Ústav pro soudobé dějiny, 1996, str. 171. ISBN 80-85270-54-4.

29 PECKA, Jindřich. *Odsun sovětských vojsk*. Praha: AV - Ústav pro soudobé dějiny, 1996, str. 171. ISBN 80-85270-54-4.

30 KOCÁB, Michael. *Vabank 1989-1991 Sametová revoluce, Odsun sovětských vojsk*. Praha: Univerzum, 2019. str. 497. ISBN 978-80-7617-844-1.

31 HIMEROVÁ, Kristýna. *Dočasný pobyt sovětských vojsk trval 23 let. Jako poslední odletěl generál Vorobjov* [online]. 2020. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/docasny-pobyt-sovetskych-vojsk-trval-23-let-jako-posledni-odletel-general-vorobjov>

problematiky přispět uceleným pohledem na věc a nabídnout také posluchači kratší historický kontext doby tak, aby si sám mohl utvořit názor na základě faktů, výpovědí odborníků i autentických archivních materiálů.

4.1. Metodologie pracovního postupu

Prvotní a snad také nejdůležitější metodou práce pro mě byla rešerše. Pro dokument jsem si přál autentické příspěvky jednotlivých rozhlasových redaktorů k tématu i audionahrávky politiků a jiných činných aktérů té doby. K tomu mi významně posloužila rešerše v archivu Českého rozhlasu, který je částečně dostupný i online. Kromě rozhlasu jsem pátral také v archivu České televize, kde jsem kromě záznamu dílu publicistického pořadu Historie CS našel i nahrávku schvalování smlouvy o dočasném pobytu vojsk Varšavské smlouvy Federálním shromážděním ČSSR z října 1968. Kromě audiovizuálních zdrojů jsem rešerši samozřejmě prováděl také na poli odborné literatury, konkrétně ve dvou různých směrech. Nejprve jsem hledal odborné historické knihy k tématu odsunu samotného, zároveň jsem ale vyhledával i odbornou literaturu ke tvorbě, obecným zásadám a historii rozhlasového dokumentu.

Po ukončení metody rešerše jsem přistoupil ke tvorbě scénáře rozhlasového dokumentu. Stanovil jsem si, že můj dominantní postup v dokumentu bude narace, tedy zprostředkování děje vyprávěním. Jedná se o způsob kompozice faktických údajů, které se díky této organizaci stávají uceleným dokumentárním dílem.³² Zdrojem inspirace mi byla doc. Mgr. Andrea Hanáčková, Ph.D. a její publikace *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů*. Hanáčková ve svém díle pracuje s naračným postupem Wolfa Schmida, který demonstruje na konkrétním příkladu dokumentu Princezna na Nilu z roku 1997. Dokumentarista, jak Hanáčková popisuje, nejprve zaregistruje pro něj zajímavou osobu, téma nebo situaci, o které by chtěl rozhlasový pořad tvořit. Na základě zvolených okolností poté vytváří vlastní zvukový materiál, kde se snaží zaznamenat pravdivá fakta, emoce či atmosféru ke zvolenému tématu. Po pořízení materiálu musí autor pomoci střihu vytvářet kompozici, která má prezentovat autorem zamýšlenou strukturu příběhu.³³ Hanáčková také popisuje, že postava narátora, tedy moderátora-průvodce dokumentu by měla spíše ustoupit do pozadí a děj a jednotlivé situace popisované v díle nechat vyprávět především respondenty nebo archivní materiály.

Po namluvení průvodního slova a sestříhání první verze dokumentu jsem provedl krátký rozhovor s pamětníkem Jozefem Mikloškem, který mi dovysvětlil některé historické reálie a kontext a vybrané události okomentoval. Jeho nahrané odpovědi jsem se rozhodl umístit na konec celého rozhlasového dokumentu.

Po dokončení praktické části jsem vypracoval část teoretickou, kde jsem především využil již dříve nabyté znalosti, když jsem definoval rozhlasový dokument jako žánr, krátce popisoval jeho historii i znovu ve stručnosti popsal základní události odchodu vojsk Varšavské smlouvy z našeho území.

---

32 HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů*. Brno: JAMU, 2010. str. 56 105ISBN 978-80-86928-79-1.

33 HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů*. Brno: JAMU, 2010. str. 56 105ISBN 978-80-86928-79-1.

5. Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabýval tvorbou rozhlasového dokumentu, který měl odpovídat standardům, které pro svou tvorbu vyžaduje veřejnoprávní Český rozhlas. Obsahem dokumentu je většinou chronologický popis událostí kolem odsunu sovětských vojáků z území Československa po roce 1989.

Cílem mé práce, který jsem si stanovil v tezi, bylo co nejdříve zmapovat tuto dějinnou událost z nedávné historie a zároveň předat posluchači alespoň základní historický kontext, aby se mohl v situaci pohodlně orientovat.

Při tvorbě praktického výstupu této bakalářské práce jsem se snažil držet teoretického konceptu, který jsem si vymezil, tedy charakteristických znaků a metod typických pro rozhlasový dokument. Stopáž i metoda narace je podle mého názoru vzhledem k tématu zvolena vhodně a pro posluchače je tato forma únosná a zároveň dostatečně informativní.

6. Summary

In this bachelor thesis I dealt with the creation of a radio documentary, which was to meet the standards required for its creation by the public Czech Radio. The content of the document is a mostly chronological description of the events surrounding the expulsion of Soviet soldiers from the territory of Czechoslovakia after 1989.

The aim of my work, which I set out in my thesis, is to map this historical event from recent history as credibly as possible and at the same time to pass on to the listener at least the basic historical context so that he can orient himself comfortably in the situation.

When creating the practical output of this bachelor thesis, I tried to stick to the theoretical concept that I defined, ie the characteristics and methods typical of a radio documentary. In my opinion, the footage and the method of narration are chosen appropriately with regard to the topic, and this form is tolerable for the listeners and at the same time sufficiently informative.

7. Zdroje

7.1. Použití literatura a odborné články

HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů*. Brno: JAMU, 2010. ISBN 978-80-86928-79-1.

JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. ISBN 978-80-87530-31-3.

KOCÁB, Michael. *Vabank 1989-1991 Sametová revoluce, Odsun sovětských vojsk*. Praha: Univerzum, 2019. ISBN 978-80-7617-844-1

LORENC, Alojz a LOVAŠ, Karol. *Generál, který byl u toho*. Praha: Euromedia Group, 2019. ISBN 978-80-7616-767-3.

MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999. ISBN 80-7184-013-0.

OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan et al. 2007. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. Vydání. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-266-7.

PECKA, Jindřich. *Odsun sovětských vojsk*. Praha: AV - Ústav pro soudobé dějiny, 1996, ISBN 80-85270-54-4.

RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Praha: AlbatrosMedia, 2020. str. 229. ISBN 978-80-7601-334-6

7.2. Použité diplomové práce

FIDLER, Jiří. *Geopolitické aspekty sovětské agrese vůči Československu v roce 1968*. Praha: 2010. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo, Ph.D.

KASHAPOV, Timur. *Vztahy Československa a Sovětského svazu v době úpadku a rozpadu Sovětské říše*. Praha: 2019. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Ivan Jakubec, Csc.,

MUSIL, Jakub. *Současný rozhlasový dokument se zvláštním zřetelem k cyklu Příběhy 20. století*. Praha: 2010, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce PhDr. Josef Maršík, CSc.

RYBOVÁ, Aneta. *Ona – rozhlasový dokument*. Brno: 2018, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce doc. MgA. Jan Motal Ph. D.

7.3. Použité internetové zdroje

HAKAUF, Martin. *20. výročí odchodu sovětských vojsk a ukončení vojenské okupace Československa* [online]. 2011. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/20--vyroci-odchodu-sovetskych-vojsk-a-ukonceni-vojske-okupace-ceskoslovenska--85082/tmplid-560/>.

HIMEROVÁ, Kristýna. *Dočasný pobyt sovětských vojsk trval 23 let. Jako poslední odletěl generál Vorobjov* [online]. 2020. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/docasny-pobyt-sovetskych-vojsk-trval-23-let-jako-posledni-odletek-general-vorobjov>

JANEČKOVÁ, Bronislava. *Dokument bez obrazu má své přednosti*. [online]. 2013. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.dokrevue.cz/clanky/dokument-bez-obrazu-ma-sveprednosti>

LAURENT, Marceau. *Členové expertní skupiny*. [online]. 2020. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.ebu.ch/groups/radio/features>

MORAVEC, Dan. *Dan Moravec: Úroveň dokumentů v Českém rozhlase se neustále zvyšuje*. [online]. 2019. [cit. 10. 4. 2021]. Dostupné z: https://www.radiotv.cz/p_radio/dan-moravec-uroven-dokumentu-v-ceskem-rozhlase-se-neustale-zvysuje/

7.4. Zvukové ukázky užití v praktické části bakalářské práce

Filmový týdeník Československé televize, reportáž o ratifikaci smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk (28. října 1968). Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/218562262700039-ceskoslovensky-filmovy-tydenik-1968/>

Historie CS (6. července 2020), Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/220411058220012/titulky>

Rozhlasová anketa (1. března 1990). Dostupné z <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-soveti-odchazeji-jak-zachytily-rozhlasove-mikrofony-odsun-sovetskych-vojsk-8208933>

Rozhovor Českého rozhlasu s Janem Švomou o rozsahu škod po sovětských vojácích v Milovicích (1. června 1990). Dostupné z <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-soveti-odchazeji-jak-zachytily-rozhlasove-mikrofony-odsun-sovetskych-vojsk-8208933>

Rozhovor Českého rozhlasu s Jiřím Dienstbierem (15. května 2012). Dostupné z <https://radiozurnal.rozhlas.cz/uz-20-let-po-odsunu-a-bez-sovetske-knuty-7191581?print=1>

Rozhovor Českého rozhlasu s Michaelem Kocábem (12. června 1991). Dostupné z <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-soveti-odchazeji-jak-zachytily-rozhlasove-mikrofony-odsun-sovetskych-vojsk-8208933>

Vysílání Československého rozhlasu 21. srpna 1968 - noc a ráno (21. srpna 1968). Dostupné z <https://1968.rozhlas.cz/poslechnete-si-vysilani-ceskoslovenskeho-rozhlasu-21-srpna-1968-noc-a-rano-7571144>

Záznam z tiskové konference Václava Havla (13. února 1990). Dostupné z <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-soveti-odchazeji-jak-zachytily-rozhlasove-mikrofony-odsun-sovetskych-vojsk-8208933>

8. Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze praktické BAKALÁŘSKÉ diplomové práce													
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:													
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Pavel Mazanec	Razítko podatelny:												
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2018/2019	<table border="1"><tr><td colspan="3">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td></tr><tr><td>Došlo dne:</td><td>11-09-2020</td><td>-1-</td></tr><tr><td>Čj:</td><td>173</td><td>Příloh:</td></tr><tr><td>Přiděleno:</td><td></td><td></td></tr></table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd			Došlo dne:	11-09-2020	-1-	Čj:	173	Příloh:	Přiděleno:		
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd													
Došlo dne:	11-09-2020	-1-											
Čj:	173	Příloh:											
Přiděleno:													
Studijní obor/forma studia: žurnalistika bakalářská													
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v češtině: Odchod vojsk Varšavské smlouvy z území ČSSR v letech 1989 až 1991													
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v angličtině: The departure of Warsaw Pact troops from the territory of ČSSR in years 1989 to 1991													
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2020/2021													
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): (fotokniha, televizní/rozhlasový dokument, esej, soubor textů-ete.) Cílem mé práce je co nejdříve zmapovat dějinnou událost z nedávné historie. Zároveň je mým cílem předat posluchači alespoň základní historický kontext, aby se mohl v situaci pohodlně orientovat. V práci by se měly spojit výpovědi pamětníků, historiků i úryvky z archivů.													
Předpokládaná struktura teoretické práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): 1. Úvod - vymezení tématu, popis tématu, nástin podoby praktické části 2. Rozhlasový dokument - stručné vymezení žánru, krátká historie, dokumentace historického tématu vybraným žánrem 3. Odchod vojsk Varšavské smlouvy - nástin události a její krátký historický kontext 4. Závěr - reflexe teoretické a praktické části práce													
Druh praktické práce/předpokládaná podoba: rozhlasový dokument s délkou přibližně okolo 20 minut													
Vymezení zpracovávaného materiálu: archivní materiály o události - písemné i ve formě rozhlasové, pamětníci a přímí účastníci události, historikové													

9. Seznam příloh

Příloha č.1: Scénář praktické části bakalářské práce (text)

archiv Československého rozhlasu, 21. srpna 1968

„Všemu lidu Československé socialistické republiky, včera dne 20. srpna 1968 kolem 23. hodiny překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i první tajemníka Ústředního výboru KSC a těchto orgánů.“

průvodní slovo

Takto krátce po půl druhé ráno 21. srpna 1968 hlasatel Vladimír Fišer informoval o právě probíhající okupaci obyvatele Československa. Po několika prvních větách se ale jeho hlas na hlavních vysílačích ztratil. Správa spojů ho totiž na příkaz svého ředitele Karla Hoffmana vypnula. Celé prohlášení tak bylo slyšet jen v rozhlase po drátě, tedy na výrazné menšině přijímačů.

V noci z dvacátého na dvacátého prvního srpna dorazilo do Československa celkem 27 divizí s více než půl milionem mužů.

Přestože tehdejší sovětský vůdce Leonid Brežněv několikrát na jaře a začátkem léta 1968 zopakoval, že dává přednost politickému řešení situace. Sovětský svaz i nadále nesouhlasil s uvolňováním politických poměrů v tehdejší Československu.

Už v dubnu stejného roku proběhlo na území našeho státu cvičení vojsk Varšavské smlouvy s krycím názvem „Šumava“. Kromě průzkumu terénu pro budoucí možnou okupaci mělo cvičení sloužit i jako určitá forma nátlaku na Alexandra Dubčeka.

Historik Jan Rychlík ve své knize *Československo v období socialismu* popisuje, že čtyřčlenná skupina, která stojí za takzvaným zvacím dopisem, tedy Vasil Biľak, Drahomír Kolder, Emil Kolder a Oldřich Švestka, do značné míry chybně počítali s přívětivým vztahem československého obyvatelstva k Sovětům.

ukázka z knihy: Jan Rychlík - Československo v období socialismu

„Rozhodnutí o invazi padlo definitivně 18. srpna na schůzce v Moskvě. Plán předpokládal koordinaci se „zdravými silami“ v předsednictvu Ústředního výboru. Sovětské vedení také spoléhalo na tradiční české a slovenské rusofilství a ještě celkem živé vzpomínky na osvobození roku 1945 a proto se domnívalo, že obyvatelstvo sovětskou armádu přijme, když už ne s květinami v rukou, tak alespoň indiferentně. Všechno však nakonec dopadlo jinak.“

průvodní slovo

Vojensky byla naopak okupace úspěšná. Během několika hodin se Sovětům podařilo obsadit všechny strategicky důležitá místa. S větším odporem se museli potýkat pouze v Praze, zejména u budovy Československého rozhlasu a v několika menších městech.

archiv Československého rozhlasu, 21. srpna 1968

“Pokud mě ještě slyšíte, prosím vás znovu jménem pracovníků rozhlasu, nedělejte nic, co by vedlo ke zbytečnému krveprolití. Vyčkejte, až se ozve naše legální vláda. Nepomůžeme ničemu v současné situaci tím, že budeme vytvářet barikády, eventuálně další věci, které by vedly ke srážce, která v současné době nemá žádný smysl. Vedla by pouze k obětem, které nikdo nechce, aby padly zbytečně. Prosím teda znovu, přátelé, uklidněte se, rozejděte se. Nemá to v současné chvíli u nás před rozhlasem žádný smysl.”

průvodní slovo

Komunistická propaganda v týdnech a měsících, které přišly po okupaci, jela naplno. Hlavním argumentem pro vstup a setrvání vojsk bylo ohrožení socialistického zřízení u nás a nebezpečí útoku západních imperialistů.

Sovětský svaz samozřejmě nesouhlasil s reformními kroky, které podnikala Dubčekova vláda. To bylo například zrušení cenzury či plánovaná ekonomická reforma. Obsadit svou armádou západní hranici sovětského bloku ale svaz plánoval už prakticky od konce 40. let. Jak konstatuje i historik Jan Rychlík.

ukázka z knihy: Jan Rychlík - Československo v období socialismu

„Jednalo se o starý požadavek, se kterým sovětské vedení vystupovalo, ale kterému se například i prezident Novotný dokázal vyhnout. Nyní se Dubček a jeho spolupracovníci samozřejmě podvolili.“

průvodní slovo

Pod plnou kontrolou Moskvy tak vznikla Smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu. Tu ještě na podzim roku 1968 prakticky jednomyslně ratifikovala Česká i Slovenská Národní rada i Federální shromáždění. Tím tak komunisté okupaci právně legitimizovali. Poslanci a poslankyně na podzim tohoto roku jistě neměli tušení, že schvalují pobyt vojsk na dlouhých 23 let.

Vývoj již nezvrátili ani takzvané živé pochodně – Jan Palach a Jan Zajíc, kteří se na protest na Václavském náměstí upálili.

archiv Českého rozhlasu, 25. ledna 1969

“Městská správa veřejné bezpečnosti sděluje, že dnes kolem 15. hodiny se na Václavském náměstí těžce popálil jedenadvacetiletý student JP, student Filozofické fakulty. Polil se dosud neznámou hořlavinou, zapálil na sobě oděv a přivodil si těžké popáleniny.”

průvodní slovo

Takto zachytila stvrzení smlouvy o dočasném pobytu vojsk v říjnu 1968 Československá televize:

archiv Československé televize - Filmový týdeník, říjen 1968

„V pátek 18. října se sešlo Národní shromáždění. Projednávalo a schválilo smlouvu o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na našem území. Teprve historie bude soudit rozhodnutí poslanců.

Nyní prosím předsedu vlády, předsedu Oldřicha Černíka, aby se ujal slova.

Z rozsáhlého projevu vyjímáme: „Soudružky a soudruzí, v politickém životě naší republiky se od podpisu a zejména od ratifikace smlouvy, jejíž text je předložen dnešní schůzi Národního shromáždění, budeme setkávat s faktem legálního dočasného pobytu sovětských vojsk v Československu. Pro život žádného státu není přítomnost jiných než vlastních vojsk jednoduchá. Je jistě teoreticky možné představit si nějaké jiné řešení vzniklé situace v Československu, budete však se mnou jistě souhlasit, když prohlásím, že pro odpovědnou politiku bylo v kritických okamžicích vývoje tohoto státu k dispozici jen řešení jediné.“

průvodní slovo

Veřejné mínění sice bylo i nadále k Sovětům odmítavé, masovější protesty ale za prakticky celou dobu normalizace Československo nezaznamenalo. Náladu v tehdejší společnosti popsal pro pořad České televize Historie CS historik Prokop Tomek z Historického vojenského ústavu v Praze.

archiv České televize - Historie CS, 6. července 2020

„Je to složité, protože za těch 20 let se to měnilo. Na začátku to byli nezvaní hosté a okupanti, jednoznačně, vlastně společnost je jednoznačně nevitála, drtivá většina, a přála si jejich rychlý odchod. Pak většina z těch 20 let je spíš taková rezignace a takové ztrpění, jakože jsou prostě tady, nic se s tím dělat nedá. Musíme se snažit, aby to nějakým způsobem fungovalo, aby se ty největší problémy odstraňovaly. Dohodnout se s nimi na způsobu soužití. Ale v roce 1988 v srpnu, vlastně to byla první velká demonstrace, kdy se na Václavském náměstí objevilo větší množství lidí, to vyvolalo to dvacáté výročí srpnové okupace. To znamená, bylo to téma, které lidi neustále oslovovalo a není tedy divu, že ten odsun měl obrovskou podporu v prosinci 1989 a na začátku 90. let. Množství petic, množství dopisů, z Vysokého Mýta, z Milovic, z Olomouce a dalších měst. Lidé si opravdu přáli, aby rychle byli pryč. To znamená, pak se ukázala tedy ta jasná vůle a ten vztah.“

průvodní slovo

To, že jednoznačná většina obyvatel tehdejšího Československa po sametové revoluci podporovala rychlý odchod vojsk z celého území republiky, dokládá i tato anketa pořizená Českým rozhlasem 1. března 1990.

archiv Československého rozhlasu - 1. března 1990

„Dobrý den, promiňte, že vás zastavuji. Jak se díváte na požadavek odchodu sovětských vojsk z našeho území?“

„Už by měli být pryč, dávno. Aspoň 20 let.“

„Jsem spokojen s tím jednáním v Moskvě a myslím, že by to mohlo být i dokonce roku. To ale nemohu posoudit jako laik.“

„No čím dřív budou pryč, tím líp. Když to stihli sem za čtyřiaadvacet hodin, tak by to mohli aspoň za osmačtyřicet zpátky.“

„Já si myslím, že ten termín, který se podepsal je příhodný, protože v současné době Sovětský svaz opravdu nemá možnosti, aby odchod sovětských vojsk zabezpečil a proto podporuji tu smlouvu, která byla podepsána.“

„Jaký je váš názor na odchod sovětských vojsk z našeho území?“

„No tak já myslím, že je to pro každého stejný, aby co nejdřív odešli, že? Máme dost problémů i bez nich.“

„Já sice chápu jejich problémy sociální, ale nemohli přece počítat s tím, že tady budou navždy.“

průvodní slovo

Posloucháte rozhlasový dokument o odsunu sovětských vojsk z území Československa po roce 1989. Od mikrofonu vás provází Pavel Mazanec.

Po sametové revoluci se opravdu stal odchod sovětských vojáků jednou z priorit. Sovětský svaz v čele s Michaiem Gorbačovem ale nebyl příliš stabilním partnerem a Československo bylo navíc na svazu surovinově závislé. Mělo tedy k vyjednávání pouze omezený prostor. Jednání byla proto slovy tehdejšího poslance Federálního shromáždění Michaela Kocába delikátní.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Bylo mi jasné, že skutečný konec sametové revoluce nastane až v okamžiku, kdy přestaneme být okupovanou zemí. Do té doby jsme byli odsouzeni tvořit se Sovětským svazem spojitě nádoby vydané napospas politické vichřici, která se v Moskvě nezadržitelně blížila. Kdyby býval padl Gorbačov o rok dříve, naše budoucnost by byla nepředvídatelná. Tlačili jsme proto Sověty k co nejbližšímu termínu odchodu. Já jsem sice navrhoval ukončit odsun už k 1. prosinci 1990, ale ministr zahraničí Jiří Dientsbier a prezident Václav Havel mě přesvědčovali, že je to termín nereálný vzhledem k rozsahu celé operace a nutnosti zabezpečit ubytování v SSSR pro 113 421 sovětských vojáků a jejich rodinných příslušníků jen z území Československa. Celkem se jednalo o

asi 850 tisíc osob z celého východního bloku. Nejprve jsem protestoval, ale když navrhli 30. červen 1991, oddechl jsem si. Půl roku už nás nezabije.“

průvodní slovo

Jak dále popisuje Michael Kocáb ve své vzpomínkové knize Vabank, smlouva o odchodu sovětských vojsk se podepsala už 26. února 1990. Právě kvůli půlročnímu prodloužení odchodu sovětské armády ale dohodu nevnímali Čechoslováci jako jednoznačný úspěch. Zkrácení odsunu do konce roku požadovali například účastníci protestního pochodu z Lysé do Milovic. Právě tam se totiž nacházela jedna z největších základen Sovětů.

Vzniklou situaci tak musel mírnit svým projevem i prezident Václav Havel.

archiv Československého rozhlasu, 13. února 1990

„Vláda národního porozumění, stejně jako já osobně a stejně jako naše veřejnost máme samozřejmě eminentní zájem na tom, aby sovětská vojska co nejdříve a nejrychleji odtud odešla. Je to v zájmu politické stability v naší zemi a tím pádem v celé střední Evropě. Na druhé straně, poté, co jsem dnes v noci dostal poselství pana Gorbačova, jsem si uvědomil, že jsou některé aspekty, které ze sovětské strany přeci jen musíme brát vážně. Jsou to některé aspekty toho problému, které jsem si já osobně předtím sám neuvědomoval. Například nejde jen o těch 70 tisíc vojáků a jejich rodiny, ale jde hlavně o nesmírné množství munice, které se tady za těch dvacet let naskládalo a kterou nelze jen tak za jednu noc odstěhovat. Ten celý odchod je spojen i s velkými vnitropolitickými problémy v Sovětském svazu. To vše sice musíme vzít v potaz, ale nic to nemění na tom, že budeme jednat o tom, aby vojska co nejrychleji odešla. Čím dříve odejdou, tím větší bude stabilita u nás i v ostatních zemích.“

průvodní slovo

Také ministr zahraničí první polistopadové vlády Jiří Dientsbier v rozhlasovém rozhovoru popisuje množství techniky a materiálu jako jeden z klíčových problémů. Ale nejenom ten, sovětští vojáci podle Dientsbiera nebyli vůbec připraveni země východního bloku kdy opustit.

archiv Českého rozhlasu, 15. května 2012

„Protože oni měli jeden zásadní problém sovětská armáda, to bylo i za carského Ruska, prostě elita s nejrůznějšími výhodami. A najednou je stahovali, od nás, z Afghánistánu, z Mongolska a pak věděli, že budou stahovat 150 tisíc vojáků z NDR. Oni na to nebyli vůbec připraveni, proto ten požadavek, aby byli ztaženi do 30. června 1990. My jsme přistoupili na to, že se do toho 30. června stáhnou všechna vojska, ale ty sklady a tohle všechno, to že se bude stahovat ještě další rok. Poněvadž oni to neměli kam stáhnout. Neměli byty pro ty důstojníky, ti byli zvyklí na nějaký luxus a najednou tam byli ve stanech, protože je neměli kam dát tam vůbec.“

průvodní slovo

Po podpisu dohody se při Federálním shromáždění utvořila Komise pro dohled nad odchodem sovětských vojsk. Jejím předsedou se stal v této věci velmi aktivní poslanec Michael Kocáb. Samotnému začátku odsunu už tedy nic nebránilo.

Jedním z prvních míst, kde odchod vojáků začal, měla být jedna z největších základen v Československu v Milovicích. Ihned se začalo jednat o praktických odsunu. Přimo v Milovicích se na věci s Kocábem domlouval velitel Střední skupiny sovětských vojsk, generál Eduard Vorobjov. Obdobná jednání následně začala prakticky ve všech sovětských místech pobytu. Sám Michael Kocáb k atmosféře jednání ve své knize poznamenává:

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„I když ve vzduchu bylo cítit napětí, do žádného konfliktu jsme se nedostali. Většina sovětských tváří byla vážná a neproniknutelná. Někteří vnitřně bojovali s pocitem hořkosti, výsměchu, zneuznání a opovržení. Přijeli nám přece poskytnout bratrskou pomoc a my je nyní vyhazujeme?! Tomu všemu se vymykal generál Vorobjov. Choval se spíše jako intelektuál, nekryl se žádnou maskou a cítil jsem z něj přísnost, odměřenost, ale ne nepřátelství.“

průvodní slovo

S prvními odešlými vojáky se ale začaly objevovat také první problémy. Po Sovětech často zůstávala zničená a znečištěná krajina, rozpadlé a zdecimované budovy nebo opuštěné sklady vybuchlé munice.

1. června roku 1990 situaci v Milovicích popsal Českému rozhlasu geolog Jan Švom, který na místě se svým týmem prováděl výzkumné práce.

archiv Československého rozhlasu, 1. června 1990

„U mikrofonu mám doktora Jana Švomu ze Stavební geologie Praha. Vy už děláte průzkumy v Milovicích od roku 1974, jaká je tedy situace v Milovicích teď v roce 1990?

V roce 74 jsme zahájili průzkumy právě z toho důvodu, že zde byly ohroženy zdroje podzemní vody pro Prahu v Kárané. Vybudovali jsme v okolí letiště Boží dar, kde je největší koncentrace znečištění, ochrannou linii vrtů a prakticky dodneška ji čerpáme, abychom zamezili šíření znečištění směrem k vodárenskému jímání.

Do jaké míry je celkově zdevastována příroda pobytem sovětských vojsk?

Na první pohled jsou vidět zničené lesy. Jednak jsou tam vyraženy celkem necitlivě cesty, pojezdové cesty pro tanky a jinou techniku, z části jsou zničeny stromy exhalacemi a zejména účinky škodlivých látek. Bohužel ale to největší znečištění, to znamená znečištění podzemní vody, to na povrchu patrné není a my musíme celkem pracně hledat pomoci mapovacích vrtů.

Jak došlo k tomuto znečištění?

Z největší části neopatrností při přečerpávání benzínu, leteckého petroleje a pravděpodobně i úniky paliva netěsností potrubí a podzemních nádrží.“

průvodní slovo

Mnohé alarmující incidenty ze sovětských objektů potvrdila na základě svých návštěv i Kontrolní komise Federálního shromáždění. Michael Kocáb vzpomíná například na návštěvu slovenského vojenského letiště Sliač, kde měli sověští vojáci především vrtulníky a bojové letouny.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Celý vojenský objekt lemovala hrůza. Bylo to dáno tím, že tamní posádka odpadky, sudy, chemický odpad, všechno možné jen prostě odrhnovala od sebe. V jednu chvíli se k nám obrátil místní ekolog, který prý našel místo, kde tryská ze země letecký petrolej – kerosin. Vojáci reagovali nechápavým úsměškem a vrtěli hlavou, že je to nesmysl, že jsme museli naletět na nějakou bláznivou dezinformaci. Po dvou minutách jsme zkoprněle stáli nad asi desetcentimetrovým zurčícím praménkem čistého kerosinu, který tryskal nepřerušovaným proudem. Nikdy jsem nic podobného neviděl.“

průvodní slovo

Po parlamentních volbách v červenci 1990 s novým složením komise pro dohled nad sovětským odsunem začíná také druhá etapa odsunu samotného. A s ní i další problémy při jeho realizaci. Kromě těch několika lokálních, kdy šlo především o potíčky mezi Čechoslováky a Sověty, řešila československá strana také otázku jaderných zbraní na našem území. Rozmístění skladů jaderných zbraní komentoval pro Českou televizi historik Petr Tomek.

archiv České televize - Historie CS, 6. července 2020

„Ty sklady nebo smlouva o nich se podepsala už v roce 1965, byly tři ty sklady – v Brdech, potom poblíž Lovosic a u Bdělé pod Bezdězem. Ty sklady ale měly sloužit i československé lidové armádě, protože my jsme měli zbraně, které byly schopné používat jaderné hlavice, to byly ty operačně-taktické rakety, ale i letectvo. Takže ty sklady měly sloužit nám, ale sloužily zřejmě i sovětské straně. Byly tady skutečně jaderné zbraně, chemické zbraně tady pravděpodobně nebyly tu dobu, ale jinak tady byla technika – řekněme těch 5 pozemních divizí, které měly podobnou, ale lepší výzbroj než československá lidová armáda, ale podobného charakteru.“

průvodní slovo

Před rokem 1990 ale byla přítomnost těchto skladů na našem území přísně utajovaná. Na jeden sklad prakticky náhodou narazila kontrolní skupina Federálního shromáždění. Sám Michael Kocáb ve své knize popisuje mlčení sovětských vojáků až do poslední chvíle.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Dveře byly zajištěné zámkem, obyčejnou fabkou. Klíče nikde. Koukali na mě a krčili rameny. Opět jsem pocítil ten nový prvek – zmíněnou krystalickou lež provázanou přesvědčivou a odhodlanou argumentací. Pořád mi říkali: „Tam nechodte, to je úplně zbytečné.“ Hlaholili, že se jedná o malý bezvýznamný bunkr, vhodný akorát tak na skladování brambor. Mordoval jsem se s fabkou a oni stáli, přešlapovali a koukali do země.

Otevřel jsem dveře, za kterými byla naprostá tma. Oni na to: „Vidíte, tma, nic.“ Ještě předtím, než jsem nahmatal vypínač, jsem se naposledy zeptal: „Tak je tam sklad jaderných hlavic?“ Odpověď: „Niet.“ Pak jsem rozsvítil a všichni jako jeden muž: „Da!“

Stal jsem se prvním porevolučním politikem, který na tento traumatizující dotaz uslyšel odpověď „Da“, a odhalil tak veřejnosti tajemství jaderné munice v Československu.“

průvodní slovo

Z našeho území byla tato technika nakonec odvezena přednostně.

Ruská strana se mezitím zaobírala hlavně ekonomickými problémy. Postupně se totiž do Sovětského svazu vracelo přes 850 tisíc vojáků a jejich rodin, tedy asi 114 tisíc vojáků a jejich rodinných příslušníků z Československa, po 100 tisících z Polska a Maďarska a na 546 tisíc jen z Východního Německa. I když z Československa odcházeli vojáci v porovnání s ostatními zeměmi východního bloku nejdříve, neměl Sovětský svaz kapacity na to, tolik lidí na svém území ubytovat.

Situaci chtěl pomoci i prezident Václav Havel. Ten na jednání se svým protějškem Michaiilem Gorbačovem v Moskvě už v únoru 1990 slíbil ubytování v montovaných domech pro zhruba 100 tisíc důstojníků a jejich rodin.

Sověti tak odmítali pokračovat v odsunu do té doby, než Československo montované domky nedodá. Na vypjatá jednání se Sověty o montovaných domech vzpomíná i Michael Kocáb ve svých pamětech.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Například plukovník Ovčirov upozorňoval, že v řadách důstojníků narůstá sociální napětí a že pokud nebude vyřešena otázka finančního srovnání a dodávek montovaných domů, může se krize vystupňovat a působit jako detonátor. V takové situaci se prý zvedají nálady požadující zastavení odsunu přinejmenším do dořešení těchto otázek. Vypadalo to, jako by o odsunu armády najednou rozhodovalo to, jestli jsme schopni rychle sehnat tisíce montovaných baráků. Dokonce se zdálo, že je chtějí získat zadarmo.“

průvodní slovo

O majetkoprávní uspořádání se vedla složitá a tvrdá jednání i dál. Nemovitý majetek, který tu Sověti zanechávali, měl v mnoha případech mizivou, často i zápornou hodnotu – byl vhodný tak leda k likvidaci.

Náklady na zbourání budov, rekultivaci prostor a zejména odstranění rozsáhlých ekologických škod ale dalece převyšovaly hodnotu sovětského majetku. Proplacení finanční újmy se samozřejmě věnovala i média té doby. Český rozhlas například 12. června 1991 nabídl svým posluchačům rozhovor právě s Michaellem Kocábem.

stopa 9, archiv Československého rozhlasu, 12. červen 1990

„Už za několik dnů opustí Československo poslední sovětský voják, dopadne-li vše podle představ pořadatelů oslavného happeningu, odletí vrtulníkem z pražského výstaviště v pondělí 24. června večer. Tento symbolický akt však není žádnou ostrou hranicí mezi minulostí a budoucností, a tak už dnes musíme myslet na budoucnost. Není čas například na protisovětskou manifestaci, už proto, že prostý sovětský voják a vůbec každý prostý sovětský občan v roce 1968 žil pod tlakem komunistické totality a my jim jen můžeme upřímně přát, aby se z ní brzy definitivně osvobodil. Přitom ale pořád musíme myslet i na tu minulost, zůstávají po ní nevyčísitelné škody. Tehdejší násilí nás vrhlo hluboko do ekonomické, ekologické i morální propasti. Možná by se dalo mluvit o bilionech, nebo dokonce o trilionech korun, které by bylo nutné okamžitě investovat, abychom se dostali na úroveň, na které jsme hypoteticky mohli být, kdyby k okupaci nedošlo. Budme však realisty. Jednání o náhradách způsobených škod teprve probíhají, jsou oním mostem, který naši vyjednávači staví mezi tragickou společnou minulostí a nadějíplnou budoucností. Výchozí stanovicka obou států jsou však natolik rozporná, že rozumný kompromis zatím není možný. Československé stanovisko všichni známe z tisku, ale jednání má dvě strany. Obě mají svou pravdu. Má-li být jednání dovedeno k úspěšnému závěru, je nutné chápat a znát stanovisko opačné strany, proto jsem požádal poslance Michaela Kocába, aby se nám pokusil zprostředkovat pravdu, jak ji vidí Sovětský svaz.

Kocáb: „Ta delegace, která vyjednávala s námi o majetko-právních a finančních záležitostech respektovala usnesení sovětské vlády, že vstup vojsk Varšavské smlouvy a následný pobyt byl politicky chybným krokem. Tam je zajímavý to slovo chybný – je to odsouzení, ale v určitých mezích. Je to politická chyba. Nicméně protože byla v 1968 vytvořena a podepsána smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území, považují tento téměř 23letý pobyt za právně legitimní. V tom je celý problém. A protože ta smlouva obsahovala i způsoby o plnění škod a tehdy se to samozřejmě plnilo, ale velice laskně, přivíraly se všechny oči, tak oni mají za to, že vlastně jsme vyrovnání svým způsobem. Že už nám dluží jenom to málo z poslední doby. Tehdejší orgány skutečně jim to podepsaly, v tom je celá ta problematika. Smlouva tedy zahrnovala tyto články, tyto paragrafy a ono se to nějak podle nich řešilo. Jenže to byla samozřejmě naše totalitní vláda, která si na sovětského partnera naprosto netroufla. Čili je to jejich stanovisko, proti tomu stojí naše stanovisko, že tento pobyt byl neligitimní a že byl vynucen vojenskou silou. Smlouva o dočasném pobytu není anulována, čili to platí. My jsme jí nemohli anulovat z toho důvodu, že by nebyl vůbec právní podklad pro dokončení tohoto pobytu, tedy pro odsun samotný.“

průvodní slovo

Jednání byla vícekolová a přestože začala už v roce 1990, dohru měla až rok následující. Tedy až po ukončení celého odsunu. Sověti sice převedli svůj téměř bezcenný majetek na Československo bez nároku na odškodnění, závazek uhradit náhradu za vzniklé škody však konečná verze dohody neobsahovala. Čechoslováci naopak slíbený příspěvek na montované domky potvrdili.

Prakticky šlo tak ze strany Československa o rezignaci na jakékoli férové majetkové vypořádání. Výslednou dohodu, která nakonec byla podepsána až 1. května 1992, zhodnotil pro Paměť národa Luboš Dobrovský, tehdejší mluvčí ministerstva zahraničních věcí.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Nakonec jsme se dopracovali toho, že oni nebudou chtít nic od nás a my nic od nich. Protože se to stejně nedalo spočítat. Ty náklady na likvidaci škod, které oni tady způsobili, byly neuvěřitelné – ale nedalo se to dohodnout.“

průvodní slovo

Michael Kocáb ve svých pamětech píše, že jen prokazatelné škody na československém území činily 5 miliard. Ty ale Československo nikdy nevidělo. Sovětskému svazu naopak v roce 1993 zaplatilo 500 milionů jako příspěvek na montované domy pro navrátilé sovětské vojáky. Sám Michael Kocáb majetkové vypořádání přirovnává k odvrácené tváři celého odsunu.

ukázka z knihy: Michael Kocáb - Vabank

„Jednání o majetkoprávním vypořádání byla bezesporu odvrácenou tváří celého odsunu, jednalo se prakticky o zákopovou válku při jednání. Ekologické a jiné škody, které sovětská armáda napáchala, taktéž.“

průvodní slovo

Třetí etapa odchodu vojsk probíhala spíše klidně a tak mohl dne 19. června 1991 odjet z Milovic i poslední transport okupační armády. Za dva dny pak v Čierné nad Tisou překročil československou hranici.

Na našem území tak zbyl už jen jeden jediný představitel sovětské armády – již zmíněný generál Vorobjov. Ten se 24. června zúčastnil koncertu na oslavu ukončení okupace, při němž jako hlavní kapela vystoupil Pražský výběr v čele právě s Michaelem Kocábem. Jako zvláštní host zahrál i hudebník Frank Zappa.

Následující den zmocněnci obou vlád podepsali Protokol o ukončení odchodu sovětských vojsk z území Československé federativní republiky a k 30. červnu 1991 tak definitivně skončil avizovaně dočasný pobyt okupantů, který se ještě nedlouho předtím zdál být „na věčné časy“.

Rozhovor s Jozefem Mikloškem

Pavel Mazanec: “Jedním z hostů vzpomínkového koncertu byl i Jozef Mikloško, slovenský politik a bývalý místopředseda federální vlády. Dobrý den do Bratislavy!”

Jozef Mikloško: “Všechno dobré i vám do Prahy!”

Pavel Mazanec: “Při zpětném pohledu na odsun sovětských vojsk, co bylo na této operaci nejsložitější?”

Jozef Mikloško: “Byla to historická událost. Kocáb se rozhodl, že zorganizuje odsun sovětských vojsk slavnostně - s laserem, s ohňostrojem, s tím, že přijde pan sovětský generál, nasedne do helikoptéry a odletí. No, nakonec to skončilo trochu jinak, ten generál Vorobjov to nakonec odmítl a pouze nějaká gumová figurína tam byla, kterou odnesli. Ale atmosféra tam byla taková nadšená. Spíše to byla show, než nějaké vážné vzpomnutí. Jistěže byla znát i únava, že po 23 letech pobytu sovětských vojsk konečně odešli všichni. Rusové byli ale v tomto směru také dost otevření a spolupracovali při těch odchodech. Teď už to bylo spíš takové radostné, všichni s nadšením tleskali.”

Pavel Mazanec: “Co bylo na této operaci nejsložitější?”

Jozef Mikloško: “Tak samozřejmě, že za tím nebyl pouze Kocáb, ale už Gorbačov někdy v dubnu 1988 hovořil o stáhnutí vojsk a Adamcova vláda i Čalfova vláda o tom jednaly, navrhovaly to a tak dále. Rusové tu byli dočasně, ale ten dočasný pobyt trval od srpna 1968 dvacet tři let a bylo tu půl milionu vojáků. I po Druhé světové válce měli Sověti ve všech socialistických zemích svoje vojska, pouze v Československu neměli a na to právě využili ten rok 1968. Poslali sem velkou armádu s velkým vyzbrojením. V čase, kdy měli odejít, bylo v Československu asi na 30 takových lokalit, kde ještě Sověti byli a byla to ještě relativně velká armáda. Já jsem byl tenkrát ve vládě a předkládal jsem některé materiály o postupu odsunu i ohledně odškodňování těch pozůstalých. Tam bylo mnoho zraněných, dokonce i mrtvých, nejen ekologické škody. Poslali jsme do sovětského archivu 2 lidi, ti zajistili mnoho materiálů, ale ty pozívací dokumenty jsme nakonec nedostali. V tom byl velmi aktivní Alexandr Lebeděv, byl jsem osobně u toho, kdy mi právě on dal do rukou mnoho těchto materiálů.

Byla to krásná doba. Najednou jsme byli svobodní a sovětská vojska byli pryč. Přišly jiné problémy samozřejmě, ale z těchto okamžiků se nedá nětěšit. Samozřejmě, že nás to poznamenalo, už předtím jsme tu měli a celkově tu byl tedy 40 let komunismus, který napáchal mnoho a mnoho škod na lidských životech, na orientaci našich lidí. Nejlepší lidé odsud utíkali, možná až 40 tisíc lidí z Československa během této doby odešlo, z různých důvodů - z politických, ale jistě i z ekonomických. Do země se už mnoho z nich nikdy nevrátilo.

Těch roků bylo tehdy mnoho. I genrál Ducháček, to byl u nás vedoucí generál armády, rokoval s Rusy vícekrát. Nakonec i s pomocí té komise Federálního shromáždění Rusové slíbili odejít. Těch transportů bylo opravdu mnoho, dohromady 925 transportů a v čase tu bylo 73 tisíc vojáků a na 400 tisíc rodinných příslušníků. Čili to byla velká armáda, která tu byla a zanechala tu hodně škod.”

Pavel Mazanec: “Na druhé straně telefonu byl místopředseda federální vlády v letech 1991 až 1992 Jozef Mikloško.”

průvodní slovo

Poslouchali jste rozhlasový dokument, který vznikl v rámci bakalářské práce *Odchod vojsk Varšavské smlouvy z území ČSSR v letech 1989 až 1991.*

V rozhlasovém dokumentu byly použity tyto zdroje:

archiv Československého a Českého rozhlasu,

archiv Československé a České televize,

a archiv článků organizace Paměť národa,

kniha *Vabank* autora Michael Kocáb

kniha *Československo v období socialismu* historika Jan Rychlík.

Za pozornost děkuje a od mikrofonu se loučí,

Pavel Mazanec.